

CORNEL SIGMIREAN

CORINA MAȘCA

Coordonatori

ELITA INTERBELICĂ TRANSILVANĂ

RECONFIGURĂRI CULTURALE ȘI IDENTITARE

Presa Universitară Clujeană

Elita transilvană interbelică
Reconfigurări culturale și identitare

Elita transilvană interbelică

Reconfigurări culturale și identitare

Cornel Sigmirean, Corina Mașca
(Coordonatori)

Presa Universitară Clujeană

2025

Referenți științifici:

Prof. univ. dr. Gabriel Moisa

Prof. univ. dr. Sorin Șipoș

Design copertă, Roxana Mihaly.

Sursa imagine adevarul.ro (arhiva personală Cristian Borz)

ISBN 978-606-37-2878-5

**© 2025 Coordonatorii volumului. Toate drepturile rezervate.
Reproducerea integrală sau parțială a textului, prin orice mij-
loace, fără acordul coordonatorilor, este interzisă și se pedepsește
conform legii.**

**Universitatea Babeș-Bolyai
Presa Universitară Clujeană
Director: Codruța Săcelean
Str. Hasdeu nr. 51
400371 Cluj-Napoca, România
Tel./fax: (+40)-264-597.401
E-mail: editura@ubbcluj.ro
<http://www.editura.ubbcluj.ro/>**

Cuprins

Prefață	9
---------------	---

I. BISERICĂ, IDENTITĂȚI, ELITE

Corina Teodor

Din istoria unui început:

activitatea lui Ilie Dăianu între anii 1895-1902	17
--	----

Simon Zsolt

Studiile episcopului reformat Vásárhelyi János (1888–1960)	39
--	----

Truța Ferencz Iozsef

Augustin Popa despre „religia sângelui”:

o perspectivă asupra ideologiilor radicale.....	63
---	----

Narcis Martiniuc

Contribuții la istoria comunismului:

Aloisie Tăutu în revista „Securitatea”	89
--	----

Marian Zăloagă

Din vremuri când limba doar documenta.

Alteritatea romilor în scrisul lingvistului Sextil Pușcariu	103
---	-----

II. ÎN UNIVERSUL DIALOGULUI

Roxana Mihaly

Correspondența Constantin Brâncuși – John Quinn:

arhitectura unei relații transatlantice

între artist și colecționar (1916–1918)..... 137

Sonia D. Andraș

Nursing Education in Cluj

with Rockefeller Foundation Support, 1924-1948..... 153

Maria Costea

Guvernul Goga și politica sa antisemită

în percepția diplomației belgiene..... 187

III. ROMÂNIA INTERBELICĂ PRIN ISTORIA LOCALĂ

Tatiana Scurtu

Contribuțiile învățătorilor, preoților și publiciștilor români

din județele Ciuc, Odorhei și Trei Scaune (1918-1940) la afirmarea

identității naționale reflectate în presa locală interbelică 199

Antoniou-Ioan Berar, Marcela Berar

Elitele locale în universul politic și cultural interbelic. Cazul Luduș ... 217

IV. ELITELE ȘI REGIMUL TOTALITAR

Iulian Boldea

Prison Literature. Romanian Writers in Communist Prisons.

The Case of Nicolae Balotă..... 257

Corina Mașca

Women in the Service of Ideology. Communist Propaganda
and Female Activism in Mureș County (1946-1948) 269

Cornel Sigmirean

Eroi și victime: elita politică transilvană în România interbelică.
Membrii Marelui Sfat Național 299

Summaries 403

Prefață

La sfârșitul anului 1918, pe fondul înfrângerilor de pe front și al mișcărilor naționale autonomiste, a avut loc disoluția Imperiului dunărean, care, în parte, s-a împărțit între statele succesorale născute în 1918: Republica Austria, Republica Cehoslovacă și Republica Ungaria. Alte părți ale Imperiului Habsburgic au revenit Italiei și Regatului Sârbilor, Croaților și Slovenilor. O parte a revenit Poloniei, stat format din teritorii aparținând celor trei imperii destrămate: Austro-Ungaria, Rusia și Imperiul German. România a declarat nulă pacea cu Puterile Centrale din mai 1918 și, prin declarația de război din 10 noiembrie 1918, exact la timp pentru a reveni de partea învingătorilor, a preluat, în virtutea principiului autodeterminării, o parte din Monarhia dunăreană, respectiv Transilvania, Banatul, Maramureșul și Bucovina. Un imperiu creat în câteva secole s-a prăbușit în câteva zile, în toamna târzie a anului 1918. În centrul Europei a apărut un vid de putere, accentuat și mai mult de conflictele naționalităților moștenite de noile state. Aproape unanim s-a scris despre război că a fost cauzat de frustrările naționale existente în Europa Centrală și de Est. Prin celebrul principiu al autodeterminării, enunțat de președintele W. Wilson, s-a crezut că Europa a găsit soluția salvatoare. Dar punerea lui în practică s-a dovedit dificilă, fiind greu să se facă dreptate tuturor popoarelor și naționalităților. „Dreptatea” pentru unii însemna, de regulă, „nedreptatea” pentru alții.

În timpul negocierilor de la Paris, Wilson și-a dat seama că idealul de libertate al națiunilor este greu de atins, că doctrina autodeterminării nu avea aplicativitate universală. Harta etnică a Europei prezenta o mare diversitate de naționalități, inclusiv în statele declarate omogene. În România, minoritățile reprezentau aproape o treime din populația totală:

cei mai numeroși erau maghiarii (9,3%), evreii (5%), ucrainenii (4,7%) și germanii (4,3%). Prin urmare, în tratatele de pace semnate cu fiecare stat au fost incluse clauze privind garantarea unor drepturi civile și religioase pentru minorități. Totuși, minoritățile se acomodau greu cu noul statut, pierzând privilegiile asigurate de fostul Imperiu Austro-Ungar și trăind cu convingerea că sunt discriminate. Guvernele, la rândul lor, au dezvoltat politici de coeziune, preocupate de garantarea securității statului, în condițiile în care unele provincii erau disputate și revendicate prin mijloace de propagandă internă sau externă, contestând tratatele internaționale. În plan politic, România era o țară a paradoxurilor, prin prăpastia dintre vorbe și fapte și prin fenomenul corupției, care domina destinul politic al majorității carierelor politice. De aici celebra remarcă potrivit căreia „în Est, averile nu se fac în industrie sau în sectorul bancar, ci în politică”. Sistemul politic era, de asemenea, original: regele numea mai întâi guvernul, după care se organizau alegerile, câștigate invariabil de partidul aflat la putere. Astfel, în 1926, când Partidul Național nu se afla la guvernare, a obținut 16 mandate de deputați, iar în 1927, când se afla la putere, a câștigat 318 locuri. Războiul a generat numeroase urmări. În plan economic, industria producea mai puțin decât înainte de război, cel puțin în primii ani; mutarea granițelor a creat dificultăți în aprovizionare și transporturi, probleme de compatibilitate economică și o criză a forței de muncă, mai ales a celei bine calificate. Redresată în anii 1922–1928, economia a fost lovită de Marea Criză, care a afectat atât orașele, cât și satele, unde reforma agrară nu a reușit să genereze prosperitatea mult așteptată pentru micii proprietari agricoli. O revigorare a economiei a intervenit după 1934, până în preajma războiului, industria petrolului ocupând primul loc în economia României. Asemenea majorității statelor din Est, România era o țară a contrastelor, încercând să compenseze numeroase neajunsuri prin transferarea responsabilității asupra minorităților, mai ales asupra evreilor. Partidele extremiste au făcut din învinovățirea minorității evreiești un adevărat program politic, supralicitând totodată gloria trecutului național, chiar dacă aceasta era adesea contestabilă. Pe fondul sentimentului de inferioritate, nevoia de glorie a alimentat

constant naționalismul interbelic, susținut și de presă, în condițiile în care între anii 1922 și 1936 au apărut aproximativ 2.300 de publicații. Pe acest fond politic și cultural, marcat de conflicte interne și de provocări economice, politice, confesionale și sociale, a apărut un curent extremist. Așa cum remarca istoricul A. James Gregor, cu referire la fascism, curentele extremiste s-au născut ca expresie a indignării colective, dintr-un sentiment profund de umilință de grup, real sau imaginar. În acest context a apărut Legiunea Arhanghelului Mihail, precursora Gărzii de Fier, care a debutat în viața publică prin campanii împotriva studenților evrei, la Iași, Chișinău și în alte centre universitare. Antisemiți și antidemocrați, legionarii considerau că democrația „distruge unitatea națiunii române”. Cu excepția anului 1937, când au obținut 15,58% din voturi, influența lor politică a fost relativ modestă. Alegerile din 1937 au marcat intrarea semnificativă în viața politică a Partidului Național Creștin, condus de poetul Octavian Goga, un partid profund antisemit, care a obținut 9,5% din voturi. Perioada interbelică a fost una complexă, în care România s-a îmbogățit cu experiența politică a noilor provincii și a elitelor formate, în mare parte, în universitățile Europei Centrale. Teritoriile reunite în 1918 aparținuseră unor spații politice, culturale și de civilizație diferite, fapt ce a generat clivaje în perioada interbelică. Pentru elita transilvăneană, întâlnirea cu România nu a fost lipsită de dezamăgiri. După alegerile din toamna anului 1919, parlamentarii din Ardeal au fost transportați la București cu un tren special. Petru Groza își amintește că, în tren, deputații și senatorii români vorbeau între ei în limba maghiară. Mulți vedeau pentru prima dată România, cu sărăcia satelor, cu locuințe precare, fără îngrădiri sau arbori fructiferi, într-o stare generală de primitivitate. Ajunși la București, au descoperit un contrast izbitor între lumea rurală și luxul de la Athénée Palace. Majoritatea elitelor politice din Ardeal au militat în perioada interbelică pentru o mai mare autonomie a provinciilor istorice și pentru descentralizare, mai ales liderii Partidului Național, după 1926 a Partidului Național Țărănesc. Polemica dintre liderii ardeleni și reprezentanții Partidului Național Liberal avea și un substrat moral: dreptul ardelenilor de a nu fi „sclavii

oricărui fanariot sau grecotei de la București”. În concepția brașoveanului Ioan Bran-Lemeny, „ardelean” nu desemna doar o noțiune geografică, ci și una morală, socială, politică, economică și culturală. În 1938, Iuliu Maniu a înaintat regelui Memorandumul intitulat *Patria de lux*, reluând ideea autonomiei și criticând moralitatea clasei politice din Regat. Oamenii politici ardeleni au resimțit ca pe o sfidare faptul că guvernele de la București au trimis în Ardeal și Banat clientela lor politică sau au revocat din funcții ardeleni și bănățeni apreciați, cunoscători ai nevoilor și spiritului provinciei. Crearea statelor naționale a generat peste tot dispute și frustrări. În România, deși teritoriile reunite aparțineau unor arii culturale diferite, elementele de unitate au fost mai puternice, iar elitele din provinciile unite s-au integrat mai rapid decât sugerează unele declarații politicianiste. De asemenea, cele două biserici – Ortodoxă și Greco-Catolică – s-au aflat într-o competiție de legitimare națională, contribuind, în mod diferit, la consolidarea statului român.

Un exemplu în acest sens îl reprezintă protopopul Clujului, Elie Dăianu, al cărui destin de teolog, publicist și istoric este reconstituit în volum prin studiul semnat de Corina Teodor. Viața bisericii, din perspectiva episcopului reformat Vászárhelyi János, este analizată de istoricul Simon Zsolt, iar Truța Iosif evaluează vocația creștină a profesorului blăjean Augustin Popa, absolvent al Institutului „Sf. Augustin” din Viena, promotor al combaterii intoleranței rasiale într-o epocă a extremelor. Aceleași valori creștine sunt detaliate în studiul semnat de Narcis Martiniuc despre teologul greco-catolic Aloisie Tăutu, o figură remarcabilă a emigrației românești. Diversitatea opiniilor din perioada interbelică este surprinsă și în studiul lui Marian Zăloagă, dedicat modului în care minoritatea romă este reflectată în lucrările lingvistului Sextil Pușcariu. Din perspectiva dialogului cu spațiul cultural american se înscriu studiile Roxanei Mihaly, despre Constantin Brâncuși, și ale Soniei Andraș despre rolul Fundației „Rockefeller” în formarea personalului medical din România interbelică. Deși adesea considerată o epocă de aur a culturii românești, perioada interbelică a anunțat și marile tragedii ale secolului XX, prin ascensiunea curentelor extremiste și a politicilor antisemite,

precum cele promovate de guvernul Octavian Goga. Aceste politici au fost sancționate de diplomația europeană, aspect analizat de Maria Costea. Două studii dedicate aceleiași perioade interbelice evaluează realitățile culturale, confesionale și politice la nivel regional și local. Tatiana Scurtu analizează rolul elitelor locale din județele Ciuc, Odorhei și Trei Scaune, iar Ioan-Anton Berar și Marcela Berar reconstituie clivajele politice dintr-un oraș de provincie. Adevărul istoric nu rezidă doar în marile evenimente, ci și în detalii, surse secundare și mărturii uitate, capabile să contrazică narativele oficiale. Acest lucru este valabil și pentru regimul comunist, adesea considerat o simplă copie a modelului sovietic. Studiile dedicate comunismului românesc oferă o imagine nuanțată asupra începuturilor sale. Deosebit de relevant este studiul lui Iulian Boldea despre experiențele carcerale ale scriitorului Nicolae Balotă, precum și analiza Corinei Mașca asupra propagandei comuniste și a instrumentalizării activismului feminin. După 1945, elita Unirii din 1918 a fost marginalizată și reprimată: partidele au fost desființate, liderii arestați, iar memoria lor istorică denaturată. Mulți foști membri ai Marelui Sfat au murit în închisori, devenind simboluri ale unei generații care a parcurs drumul de la triumful național la tragedia totalitarismului comunist. Perioada interbelică, care desemnează istoria României dintre anii 1918 și 1947, a luat astfel sfârșit.

Cornel Sigmirean

Am nutrit întotdeauna convingerea că spiritul transilvan - hrănit cu aluviuni diverse și orientat mereu cu fața spre Occidentul european - se caracterizează, în tot ce are autentic, prin toleranță, afirmare liberă a gândului și cuvântului rostit în trei limbi diferite și prin capacitatea de a găsi comprehensiunea reciprocă întru același Cuvânt.

Mircea Zăciu

Ca o imensă scenă TRANSILVANIA...

ISBN 978-606-37-2878-5